

УДК 811.161.2'373.2:821.161.2-1.09

Микола Степаненко

СИНТАГМАТИКА ОНІМА УКРАЇНА В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті проаналізовано синтагматичний потенціал оніма Україна на тлі його семантико-синтаксичних відношень і формально-граматичних зв'язків у художньому контексті Тараса Шевченка. З'ясовано, зокрема, сполучувальні можливості іменника Україна на рівні валентних рамок «суб'єкт + предикат», «предикат + локативний поширювач», «предикат + об'єктний поширювач», «атрибутив + суб'єкт», «атрибутив + локативний поширювач», «атрибутив + об'єктний поширювач».

Ключові слова: онім Україна, локативний поширювач, об'єктний поширювач, атрибутивний поширювач, диференційоване значення, дієслово-предикат, вокативна синтаксема, поетичний дискурс Тараса Шевченка.

Постановка наукової проблеми та її значення. У культурному просторі України мовна особистість Тараса Шевченка займає найцентральніше місце. Аналіз мовної практики письменника-пророка – одна з найважливіших проблем лінгвостилістики в проекції на її діяхронний і синхронний зрізи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Успішними спробами різновекторного інтерпретування Шевченкового поетичного дискурсу є праці І. Білодіда, О. Бородіна, Л. Булаховського, В. Ващенка, С. Єрмоленко, С. Єфремова, Ю. Івакіна, В. Ільїна, Г. Левченка, Б. Лепкого, Л. Мацько, А. Мойсієнка, І. Огієнка, П. Плюща, М. Рильського, В. Русанівського, Є. Шабліовського та ін. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена, зрозуміло, винятковою роллю автора «Кобзаря» в історії української літературної мови, а також потребою виявлення самотутніх рис його мовотворчості на тлі національної, художньої, індивідуальної картин світу.

Об'єктом статті є онім *Україна*, а її **метою** – з'ясування його культурно-національного змісту, лінгвоестетичного потенціалу, контекстуально-ситуативних параметрів, семантичних, синтагматичних, функціональних особливостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Онім *Україна* з притаманними йому специфічними ознаками концептуалізації та вербалізації в національно-мовній картині світу й індивідуальній мовотворчості належить до найзнаковіших слів-символів, які репрезентують державу Україну. Він входить до розряду високочастотної лексики, наділений активними функціонально-стилістичними властивостями, послідовно зберігає за собою роль лексико-семантичного регулятива в межах тексту, зокрема в перспективі його

розгортання. У «Кобзарі» Тараса Шевченка семантична структура лексеми *Україна*, що вживається 209 разів в інваріантних (178) і варіантних (Вкраїна – 17, Украйна – 21) формах, представлена таким спектром конкретних інтерпретацій, актуалізованих різною частотністю: ‘незалежне політичне утворення з визначеною територією і владою’: *«Тяжко, важко мені стало, / Так, мов я читаю / Історію **України**»* [8, с. 142]¹, ‘політично залежна територія із визначеними кордонами, населенням, культурно-історичними набутками’: *«Ой не п’ється тее пиво, / А я буду пить; / Не дам же я вражим Ляхам / В **Україні** жить»* (с. 343); ‘мала батьківщина’: *«Якось недавно довелось / Мені заїхати в **Україну**, / У те найкращее село, – / У те, де мати повивала / Мене малого...»* (с. 334); ‘військово-політична організація з центром у Запорозькій Січі’: *«... Не вернеться козаччина, / Не встануть гетьмани, / Не покрийть **Україну** / Червоні жупани!»* (с. 52); ‘регіон Подніпров’я з центром у Києві’: *«Пішов би я в **Україну**, / Пішов би додому: / Там би мене привітали, / Зраділи б старому...»* (с. 300); ‘рідна культура, традиції, звичаї’: *«А ви **Україну** ховайте, / Не дайте матері, не дайте / В руках у ката пропадать!»* (с. 79–80); ‘східноєвропейський слов’янський етнос, що сформувався на землях України’: *«Церква-домовина / Розвалиться, а з-під неї / Встане **Україна** / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!»* (с. 183). Кількісно ядерними є ті контексти, які реалізують інваріантну семантику ‘рідний край’ і ‘політично залежна територія із визначеними кордонами, населенням, культурно-історичними цінностями’. Домінування їх зумовлене екстралінгвальними чинниками, що стосуються передусім творця досліджуваного дискурсу: майже все своє життя він був на чужині й повсякчасно прагнув повернутися в Україну, на ті шляхи, які *«...міряв / Малими ногами»* (с. 102). *«Далеко, очень далеко от моей милой, моей прекрасной, моей бедной родины, – напише Шевченко на засланні в повісті «Близнецы», – я люблю иногда, глядя на широкую безлюдную степь, перенестися мыслю на берег широкого Днепра ...Но чаще всего я лелею моё старческое воображение картинами золотоголового, садами повитого и тополями увенчанного Киева»* [9, с. 418]. Невимовним болем було для Кобзаря, що козацька слава перетворилася на страшну руїну, що онуки *«... Жито собі сіють!»* і не знають, *«... Де Гонти могила, / Мученика праведного де похоронили? / Залізник де, душа щира, / Де одпочиває?»* (с. 82), *«... Де лежить / Останок славного Богдана? / Де Острияница стоїть / Хоч би убогая могила? / Де Наливайкова?... / Де той Богун? ...»* (с. 80), він тяжко страждав, що ту Україну, *«...Де ходили гайдамаки / З святыми ножами...»* (с. 102), морально і фізично винищувала жорстока імперія. Слово Пророка й Поета спрямоване насамперед проти царської Росії як тюрми народів,

¹Надалі вказуватимемо лише сторінку з “Кобзаря” – унікального видання, що “не лише містить поетичний спадок світоча української поезії, а й на сьогодні є найповнішим зібранням Шевченкових творів без будь-яких цензурних вилучень, до того ж із різними авторовими варіантами, які теж мають неабияку мистецьку цінність” [8, с. 5].

воно кликало «і мертвих, і живих, і ненарождених земляків... **в Україні і не в Україні**» (с. 198) до боротьби за власні права, за свою волю, уселяло їм світлу віру в те, що «... неситий не виоре / На дні моря поля! / Не скує душі живої / І слова живого...» (с. 193).

Засобом ідентифікування конкретних семантичних маніфестацій, закладених у значеннєвому обсязі аналізованої власної назви, є контекст у його міні- або макроформаті. Один із найосновніших інваріантних компонентів змісту *Україна* – сема ‘обмежений суспільно ієрархізований простір’. Експлікуючи її, досліджуваний онім не втрачає прямого значення й разом із прийменниками або без них бере участь у формуванні локативних відношень, представлених такими конкретними різновидами, як ‘місце дії’ та ‘напрямок руху’. Локативні синтаксеми НА + Nloc (*на Україні* – 33 уживань), В + Nloc (*в Україні* – 27 уживань), ПО + Nloc (*по Україні* – 14 уживань) з диференційованим значенням ‘місце реалізації дії в межах оточеного кордонами простору’ детермінують 1) дієслова, що позначають буття взагалі (*бути*), існування (*діятися, творитися*), місцеположення (*стояти, сісти*), проживання (*жити*), нецілеспрямований рух (*блукати, бродити, витати, ходити*), виявлення і становлення ознаки (*зеленіти*), звукову дію (*густи, дзвонити, ревіти*), природні ефекти (*блищати, світити*), біологічні процеси (*родитися*), сакральні дії (*молитися, освячуватися, поховати*), види розумової (*забувати, згадувати, сіяти*) та мовленнєвої (*промовляти, розказувати*) діяльності, недовіру до когонебудь (*віринейняти*), процеси керівництва (*помилювати, діяти*), поширення дії (*розносити*), появи, виникнення чогось (*зійти*), окремі види трудової діяльності, більший або менший ступінь інтенсивності дії, спрямованої на об’єкт (*сіяти, різати*): «Отаке-то **було** лихо / **По всій Україні!** » (с. 86); «Давно колись **те діялось** / У нас **на Вкраїні**» (с. 115); «І нині, братія моя, / **Стоять** твердині **на Україні...**» (с. 275); «Мені однаково, чи **буду** / Я **жить в Україні**, чи ні...» (с. 235); «... я колись **блукав** / Без свити, без хліба **потій Україні**, / Де Залізняк, Гонти з свяченим гуляв...» (с. 101); «О друже мій добрий! друже незабутий! / Живою душею **в Україні витай...**» (с. 197); «**Розбрелись** конфедерати / По Польщі, Волині, / По Литві, по Молдованах / **І по Україні**» (с. 66); «З того часу **в Україні** / Жито **зеленіє...**» (с. 103); «**Задзвонили** в усі дзвони / **Повсій Україні...**» (с. 83); «**Не заревуть в Україні** / Вольнії гармати...» (с. 148); «Розібрали, заблищали [ножі: – М. С.] / **Повсій Україні!** » (с. 81); «... Сю ніч **будуть в Україні родитись** близнята» (с. 179); «Холоне серце, як згадаю, / **Що не в Україні поховують...**» (с. 244); «**І забули в Україні** / Славногo гетьмана» (с. 367); «Слухай добре та записуй, / Та **на Україні**, / Як Бог тебе допровадить, / **Торозкажи**, сину, / **Що ти бачив диявола** / Своїми очима!.. » (с. 417); «Гукатиме, кричатиме [голосна гармата – М. С.] / Не одну годину / **І рознесе** тую славу / **Повсій Україні**» (с. 381); «**Не на Вкраїні**, а далеко / Аж за Уралом, над Елеком, / Старий недобитий варнак / Мені **розказував** отак / Про сю криницю москалеву...» (с. 416); «... **І надалекій Україні** / Старому віри

не поймуть» (с. 294); «*І я люта, а все-таки / Того не зумію, / Що Москалі в Україні / З Козаками діють!*» (с. 179); «*[...Ой зоре, зоре! – і сльози кануть.] Чи ти зійшла вже і на Україні?*» (с. 259); «*Посіяли гайдамаки / В Україні жито, / Та не вони його жали*» (с. 103); 2) прикметники, які передають значення зв'язків (чужий, далекий), загальної позитивної або негативної оцінки у формі компаратива або суперлатива (кращий, прелютій): «*Я й тут чужий/ одинокий, / Іна Україні / Як сирота, мій голубе, / Як і на чужині*» (с. 59); «*Чи є кращий на сім світі [син. – М. С.], / НавсїйУкраїні?*» (с. 129); «*Тепер прелютая година / Нанаший славнійУкраїні*» (с. 352); 3) прислівники на позначення емоційно-психологічного стану людини: «*...Мені невесело було / Й нанашийславнійУкраїні...*» (с. 262).

Склад дієслів, які програмують локативну синтаксему 3 + Ngen (з України) (6 уживань) з диференційованим значенням 'вихідний пункт руху з простору, оточеного кордонами' та локативні синтаксеми В + Nacc (в Україну) (15 уживань), НА + Nacc (на Україну) (11 уживань) із диференційованою семантикою 'кінцевий пункт руху з простору, оточеного кордонами', обмежений лексемами – найменуваннями цілеспрямованого руху (*іти, летіти, линути, повертати, простати, розходитися, текти*), просторового переміщення (*везти, нести*) та конкретної фізичної дії зі слабо вираженою моторністю (*гнати*): «*В Україну ідїть, діти, / ВнашуУкраїну...*» (с. 55–56); «*Прилітай же з України, / Єдиний мій друже...*» (с. 321–322); «*...І через Балкани / Простали ми в Україну / Вольними ночами...*» (с. 170); «*І ніби сам перелечу / Хоч на годину на Вкраїну*» (с. 292); «*І я з байстрюками / Повертала в Україну / Степами, тернами...*» (с. 225); «*А може, тихо за літами / Мої мережані сльозами[думи. – М. С.] / І долетять коли-небудь / На Україну*» (с. 397); «*...Страшний суд / Ляхи в Україну несуть...*» (с. 86); «*[«Ой Боже наш, Боже!» Хоч і не за нами, / Неси Ти їх з України...*» (с. 120); «*Що ти несеши в Україну / В латаній торбині?*» (с. 213); «*І знов мені не привезла / Нічого пошта з України...*» (с. 360); «*Ти нас з України / Загнав, голих і голодних, / У сніг на чужину / Та й порізав...*» (с. 142).

Директивну позицію В + Nacc (в Україну) програмує також спонукальний вигук-предикатив *гайда*, який, переживаючи процес синтаксичної вербалізації, експлікує значення 'швидкий рух': «*...А од його [сліпого старця. – М. С.], помолившись, / Гайда в Україну!*» (с. 65).

Особливу групу утворюють синтаксичні конструкції, у яких дієслова-предикати руху та переміщення одночасно відкривають дві синтаксичні позиції. У реченнях чотирикомпонентної структурної моделі можливими диференційованими значеннями складного плану змісту «вихідний пункт руху + кінцевий пункт руху» є такі: 1) «напряму руху з меж простору + напрям руху в межі простору»; 2) «напряму руху з меж простору + напрям руху до локативного орієнтира» і 3) «напряму руху з-за меж простору + напрям руху в межі простору». Перше значення реалізують речення із синтаксемами 3 + Ngen (з України) і НА + Nacc, 3 + Ngen (з України) і У +

Н асс: «...**На чужину з України / Брати розійшлися...**» (с. 238); «**Як потече з України / У синєє море / Кров ворожа, – отоді я / І лани, і гори – / Все покину...**» (с. 215); друге – 3 + N gen (з України) і До + Ngen: «**Вітер тихий з України / Понесе з росою / Тії думи аж до тебе...**» (с. 197); третє – 3-3А + Ngen і НА + N асс (на Україну): «**Із-за Дністра пішли цигани / І на Волинь, і на Україну**» (с. 228).

Важливо наголосити, що в художньому дискурсі Тараса Шевченка на засадах ізофункційності активно побутують синтаксеми В + Nloc (в Україні) і НА + Nloc (на Україні) (співвідношення вживань 27:33¹), В + Nacc (в Україну) і НА + Nacc (на Україну) (співвідношення вживань 15:11). Їхнє використання не завжди мотивоване семантичними, функціонально-стилістичними, версифікаційними або якимись іншими чинниками, воно радше носить стихійний характер: поет, слушно зауважував Іван Огієнко, «міг обернути» одну форму на іншу «без суперечности з вимогами ритму своєї мови» [5, с. 225]. Пор. у цьому зв'язку такі приклади: «...давно колись було / Межи садами, при долині, / Таки у нас, на Україні, / Було те Божєє село» (с. 417); «Такого ще не творилось **В нас на Україні...**» (с. 422) і «Недавно, недавно, у насв Україні/ Старий Котляревський отак **щєбетав...**» (с. 24). Відхиленням від граматичних норм сучасної літературної мови є синтаксеми на позначення місця дії й напрямку руху (фінішу) з прийменником НА та онімом Україна у формі знахідного або місцевого відмінків. Ці структури щойно згадуваний Іван Огієнко свого часу назвав «недержавними формами». «Хто говорить «на Україні», – йдеться в його праці «Наша літературна мова», – той не вважає її самостійною... Польща й Москва створили залежницьке «на Україні»... Через те, що Україна довгий час мислилася як частина Польщі, чи пізніше Росії, до неї традиційно сильно причепилося вже по XIV віці підлегле **на**. Дійсно, поляк зі свого державного погляду завжди скаже: в Польсцє на Українє. Так само скаже росіянин: в России на Украине» [Там само, с. 219–220]. «Коли ми говоримо «на Україні», – висновує митрополит Іларіон, – то це значить, що ми Україну вважаємо частиною якоїсь іншої держави, в склад якої вона входить несамотійною; і навпаки, говорячи «в Україні», мислимо Україну незалежною правною цілісністю, окремою державою...» [Там само, с. 221]. У лінгвістичних студіях Івана Огієнка знаходимо цінні спостереження, що стосуються конструкцій в Україні та на Україні й мовної практики Тараса Шевченка: спочатку в молодого поета «було козацьке державне уявлення про Україну», він віддавав перевагу прийменниково-відмінковій формі в Україні [Там само, с. 224]. Згодом синтаксична структура НА + Nloc почала семантично корелювати зі структурою ПО + Nloc. «Пишучи „на Україні“, – наголошено в розділі „В Україні“, а не „на Україні“» уже згадуваної роботи «Наша літературна мова», – Шевченко

¹У праці Петра Одарченка «Словосполучення «На Україні» наведено інші статистичні дані: «Місцевий відмінок іменника «Україна» з прийменником «НА» вживається 46, а з прийменником «В» – 25 разів» [6, с. 49].

часто сприймав це як *по Україні*. І власне це розуміння нахилило його писати **на**» [Там само, с. 225], як-от: «... *Щоб слово пламенем взялось, / Щоб людям серце розтопило / І на **Україні** понеслось, / І на **Україні** святилось / Те слово – Божеє кадило, / Кадило істини!...*» (с. 426); «*Ще **на Україні** веселі / І вольнії пишались села...*» (с. 161). Нарешті, «в *Україні*» могло перейти в «*на Україні*» й тому, що «при перевиданні творів Т. Шевченка в СРСР» перше виправляли на друге [Там само, с. 226], а також тому, що «радянська влада... дала наказ в жодному разі не вживати форми «в *Україні*», а вживати тільки «на *Україні*»» [Там само, с. 227]. Міркування митрополита Іларіона про «приховування» у виразі «на *Україні*» «захватницького імперіялізму» стали сприйматися безапеляційно, а його порада «Час забути недержавницьку форму «на *Україні*»» [Там само, с. 226] одержала нове життя тоді, коли «добу української літературної мови під радами» [Термін Івана Огієнка] (Див.: [4, с. 198–216]), що тривала з 1917 до 80-их рр. XX ст., змінила, починаючи з 90-их рр. XX ст., доба її суверенності.

У час нового українськомовного ренесансу «недержавні форми» НА + Nloc (*на Україні*), НА + Nacc (*на Україну*) не витримали конкуренції з боку «державних форм» В + Nloc (*в Україні*), В + Nacc (*в Україну*). Власне, у максимально короткий термін перші набули ознак безальтернативної норми, маючи для цього достатні підстави: прийменник В/У сполучається з назвами неострівних держав (Грузія, Вірменія, Англія, Франція), а прийменник НА – з найменуваннями острівних держав (Кіпр, Куба), територій, географічних областей як складників держав, географічних і промислово-географічних районів (Київщина, Поділля, Харківщина, Донбас, Кубань, Колима), конкретних регіонів або місцевостей, що є номінуваннями сторін світу (Далекий Схід, Північ). «Назви держав, – покличемося ще раз на Івана Огієнка, – це окреслена границями мовна цілісність, тому місцевий чи знахідний відмінок логічно може бути тільки з **в**, ніколи з **на**, бо воно при цьому було б мовною нісенітницею. Наприклад: *він живе на Франції* (це визначало б *над Францією*)» [5, с. 219].

Українцям треба взяти на озброєння ще й такий сутнісний посил митрополита Іларіона: «Форма «на *Україні*» не свідчить про наше минуле добре. Воно аж надто ясно показує, що ми міцно забули про державність та незалежність України... Не забуваймо, що мова росте разом з народом і сильно відбиває в собі його історичну долю!» [5, с. 221]. Активне використання Тарасом Шевченком цієї форми замість очікуваної «в *Україні*» (співвідношення вживань 44:42¹) – це одна з тих «рідкісних деталей», які відрізняють його синтаксис від сучасної нам української літературної мови, одна з особливих одмінностей між власною мовою Великого Кобзаря й пізнішою літературною в ділянці синтаксису [1, с. 18, 19].

¹У дослідженні Івана Огієнка «Наша літературна мова» подано інші кількісні показники: Тарас Шевченко в «Кобзарі» «42 рази вжив форму „в Україні“, але 33 рази вжив також „на Україні“» [5, с. 224].

Специфіка вже згадуваної синтаксеми ПО + Nloc (*по Україні*) в тому, що вона вказує «не тільки на те, що простір, у якому відбувається дія, замкнутий, а також і на те, що він по-особливому охоплений дією: дія на ньому поширена або розосереджена» [7, с. 75]: «**Блукаючи по Україні, / Прибивсь якомсь і в Чигирин / І в монастир отой дівочий, / Що за пісками на болоті / У лозах самотній стоїть**» (с. 255). Реалізації вирізненого диференційованого значення сприяє атрибутивно-квантитативний модифікатор *весь*, який регулярно сполучається й узгоджується на рівні змісту і форми з іменником *Україна*: «[Той Галайда – мій Ярема!..] / **По всій Україні / Його знають...**» (с. 95).

У поезіях Тараса Шевченка за безпосередньою участю оніма *Україна* в єдності з прийменниками або без них може формуватися, крім локативної, ще й об'єктна семантика. У такому разі інваріантними компонентами його змісту є просторові й непросторові семи, які, до того ж, здатні набувати синкретичного вияву, як-от: 'обмежений суспільно ієрархізований простір' + 'населення, яке представляє цей простір', 'обмежений суспільно ієрархізований простір' + 'матеріальне й духовне надбання цього простору' та ін.: «...**Смирітеся, молитесь Богу / І згадуйте один другого; / Свою Україну любіть...**» (с. 245); «... **І Бог зглянув на ті сльози / І на Україну...**» (с. 269).

Дієслова, інтенційно зорієнтовані на реалізацію об'єктних відношень, семантично неоднорідні. Їхнє ядро представляють лексеми зі значенням зорового сприймання (бачити, глянути, дивитися, подивитися). З-поміж можливих заповнювачів предикатної позиції – вербативи зі значенням руйнівної (воювати, занапастити, зарізати, розбити, розпалювати, розпинати) та сакральної (молитися) дії, позитивного або негативного ставлення до когось/чогось (любити, мучити, катувати), розумового стану (згадувати, пам'ятати), інтелектуальної дії (читати), мовленнєвої діяльності (заспівати, розказати), психоемоційного стану (сміятися, плакати), зміни фізичного стану (нагріти, освітити), віддачі (віддати), втрати (проспати), боротьби (кров проливати). Формально-граматичними репрезентантами об'єктної позиції є безприйменникові форми знахідного (*Україну*) й давального (*Україні*) відмінків, прийменниково-відмінкові форми НА + Насс (*на Україну*), ЗА + Насс (*за Україну*), ПРО + Насс (*про Україну*), З + Ngen (*з України*): «**Прибуде година, коли не загину – / Між вами, панами, недоля моя, – / Полину, побачу свою Україну...**» (с. 57); «...**Тепер Україну – / Ні москалі, ні татари, / Ніхто не воює**» (с. 114); «... **пожари Україну / Нагріють, освітять**» (с. 74); «**Ще день Україну катували / Ляхи скажені...**» (с. 81); «**Та не однаково мені, / Як Україну злії люди / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять...**» (с. 235); «**Чигрине, Чигрине! / Мій друже єдиний! Проснав єси степи, ліси / І всю Україну!**» (с. 128); «... **Я всю мізерію оддав / Моїй Україні – небозі...**» (с. 410); «...**За що я Вкраїну люблю** » (с. 392); «... **Се той Первий, що розпинав / Нашу Україну...**» (с. 141); «**Дніпро, Україну згадаєм...**» (с. 497); «**Заплакала Милосерда / Неначе за сином, / І Бог зглянув на ті сльози / І на Україну...**»

(с. 269); «А я поки / До своїх вернуся / Та доведу все до краю, / Доведу, – спочину / Та хоч крізь сон **подивлюся / На ту Україну...**» (с. 102); «...**Може, я подивлюся / На мою Україну...**» (с. 396), Якби сказати, що не люблю, / Що я **Україну забуваю...**» (с. 292); «**Моливсь чернець за Україну...**» (с. 274); «... **За Вкраїну його замучили колись**» (с. 235); «**Не плакала б матір Божя / В криму за Україну**» (с. 267); «[Мій Якове любий!]**Не за Україну, / А за її ката довелось пролить / Кров добру – нечорну...**» (с. 197); «Так **сміються з України / Стороннії люди...**» (с. 183); «... **про Україну / Сліпий старець, сумуючи, / Співає під тином**» (с. 65); «І гетьмани, – всі в золоті / У мою хатину / Прийшли, сіли коло мене / І **про Україну / Розмовляють, розказують...**» (с. 63); «...**Не кинь сиротою, як кинув діброви, / Прилини до мене хоч на одно слово / Та про Україну мені заспівай!**» (с. 24).

Корпус синтаксичних конструкцій із об'єктним типом детермінації розширюють безособові речення, головний член яких виражений безособово-предикативними словами прислівникового (*видно*), іменникового (*жаль*) походження та заперечним предикативним словом *нема* (*немає*). Синтаксичну позицію справа від предикатів *жаль* і *нема* заповнює іменник *Україна* у формі генітива, а від предиката *видно* – у формі акумулятива: «**Не боюсь я, отамане, / Та жаль України!**» (с. 366); «**Нема на світі України, / Немає другого Дніпра!**» (с. 199); «**Українидалекої, / Може, вже немає...**» (с. 142); «... **З хатини видно Україну / І всю Гетьманщину кругом**» (с. 264).

У поетичному дискурсі Тараса Шевченка окремий тип становлять контексти, що репрезентують *Україну* як метонімічну особу. У конструкціях такого взірця аналізований онім виконує роль суб'єкта, для якого типовою є сполучуваність із предикатами психоемоційного (*журитися, сміятися, сумувати*), фізичного (*плакати, ридати, спати*) стану, біологічного буття (*вмирати, гинути*), взаємності (*боротися*), мовленнєвої діяльності (*гомоніти*), тепловіддачі (*горіти*): «... **Зажурилась Україна – / Така її доля!**» (с. 40); «**Ще день ... ще один / Один, останній, сумували / І Україна, і Чигрин**» (с. 81); «**Дніпро на нас розсердився, / Плаче Україна...**» (с. 63); «**Поникли голові козачі, / Неначе стоптана трава; / Україна плаче, стогне – плаче!**» (с. 271); «**О, сміється і ридає / Уся Україна!**» (с. 180); «**А Україна – навіки, / навіки заснула**» (с. 103); «... А я розкажу, / За що **Україна наша стала гинуть**» (с. 410); «**Так тая Україна, / І Дніпро крутоберегий, / І ти, друже-брате, / Не дає мені Бога / О смерті благати!**» (с. 284); «**Доборолась Україна до самого краю...**» (с. 201); «**Гомоніла Україна, / Довго гомоніла...**» (с. 81); «**Минають дні, минає літо, / А Україна, знай, горить...**» (с. 96).

Заповнювачі предикатної позиції, за незначним винятком, об'єднує те, що вони репрезентують негативну семантику, цим самим засвідчуючи, що метонімічна особа *Україна* сповнена гнітючого відчуття, глибокого смутку, вона жалкує за минулим, із засторогою сприймає тодішнє сьогодення, не чинить спротиву свавіллю, утрачає свою

життєспроможність, зазнає нищівного ворожого впливу. У цих контекстах, з одного боку, по-особливому виразно заманіфестовано колоніальну залежність колись славної України, а з іншого – нерідко задекларовано позицію, сферу інтересів творця тексту: він органічно зливається з Україною, стає невіддільним від неї, живе її безкінечними болями і мученицькими тривогами.

Найпродуктивнішу групу в досліджуваному дискурсі утворюють конструкції, у яких онім *Україна*, що має різну семантико-синтаксичну спеціалізацію і формально-граматичну репрезентацію, супроводжує атрибутивний модифікатор. Разом із детермінованим членом він являє собою вторинну предикатну синтаксему, похідну від основного носія валентності базового елементарного простого речення: «Село **на нашій Україні** – неначе писанка...» (с. 251) → Село *красиве* + **Україна наша**.

Склад атрибутивних поширювачів не обмежений. Він охоплює семантично неоднорідні якісні, відносні та присвійні прикметники, вказівні, означальні і присвійні прономінативні ад'єктиви. Відомо, що найбільш спеціалізованими, категорійно закріпленими у функції означення є якісні прикметники. У художньому дискурсі Тараса Шевченка спостережено, проте, іншу закономірність: до типових заповнювачів атрибутивної позиції належать займенникові прикметники. Що ж до якісних ад'єктивів, які сполучаються з іменником *Україна*, то їхній семантичний діапазон формують лексеми з видільним значенням (славний), зі значенням позитивної або негативної оцінки (милий, безталанний), оцінки щодо віддаленості (далекій) чи параметричної характеристики (широкий).

Наголосимо, що Тарас Шевченко підтримав і творчо розвинув давню традицію стилістичного освоєння ад'єктивів-епітетів. Власну назву *Україна* в «Кобзарі» означає такий епітетний ряд: *безталанна* ('сповнена горя, нещастя') («Люблю, як щиру, вірну дружину, / Як **безталанну** свою **Вкраїну!**» [с. 270]); *сердешна* ('яка викликає співчуття') («Чи все ж Йому любо людей мордувать? / А за що **сердешну** мою **Україну?!** » [с. 268]; «Чого ж ви чванитеся, ви, / – Сини **сердешної України**» [с. 201]); *мила* ('близька й рідна серцю') («Як умру, то поховайте мене на могилі / Серед степу широкого, / На **Вкраїні милій...**» [с. 215]; «**Україна милая** моя!»[с. 525]); *убога* ('яка викликає жаль') («Шукаючи старовини / В моїй **Україні убогій**, / Заїхав я у Чигирин...» [с. 256]); *рідна* ('близька духом, звичками, поглядами й т.ін.') («Мы часть её, земли той милой, / Где наши деды родились, / Где их высокие могилы / В степях так гордо поднялись / И наши очи приковали / Своею мрачною красой, / И без речей нам рассказали / Судьбу **Украины родной**» [с. 529]; «**Моя Украина родная!**» [с. 525]; «Во всей **Украине родной** / Мне места не было одной»[с. 514]); *широка* ('яка займає великий простір') («А все-таки її люблю, / Мою **Україну широку**» [с. 392]); *далека* ('яка знаходиться на великій відстані') («...На чужині / І на **далекій Україні** / Старому віри не поймуть, / Старого дурнем назовуть...» [с. 294]);

прекрасна ('яка відзначається красою') («...полдень ясный / Моей **Украины прекрасной** / Позолотил, любя, лелея, / Свое прекрасное дитя» [с. 508]). Поет найактивніше послуговується прикметником-епітетом славна ('яка уславила себе чим-небудь, має велику силу, відзначається героїчними ділами, подвигами') у вихідній формі або у формі суперлатива: «З Чигирина / По всій **славній Україні** / Заревли великі дзвони, / Щоб сіддали хлопці коні» (с. 280); «...Помолись / За мене Богу, мій ти сину, / На тій **преславній Україні** – / На тій великій стороні – / Чи не polegшає мені?» (с. 422). Примітно й те, що для аналізованого оніма регулярним є сполучення з розглядуваним ад'єктивом і прикметниковим займенником *наш* ('який належить до однієї з нами спільноти'). Ці атрибутивні компоненти утворюють ряд неоднорідних означень, що стосуються спільного означуваного й виражають незалежну одну від одної ознаки, які, взаємодіючи, актуалізують таку сутнісну конкретну семантичну характеристику лексеми *Україна*, як 'рідний край' в оригінальній екстра- й інтралінгвальній інтерпретації Тараса Шевченка: «В тому, господньому селі / На **нашій славній Україні**, – / Не знаю, де вони взялись / Приблуда князь, – була й княгиня» (с. 250).

Виняткова функціональна вага припадає на займенникові прикметники – присвійні (мій, наш, свій), вказівні (той) та означальні (весь). Присвійні прономінативні ад'єктиви, що органічно поєднують у собі особову семантику з посесивною, указують на належність ознаки не лише самому авторові («Я так її, я так люблю / **Мою Україну** убогу, / Що проклену святого Бога, / За неї душу погублю!» [с. 264]; «... Нехай **свою Україну** / Я ще раз побачу...» [с. 53]), а й іншим адресатам – гетьману України Богданові Хмельницькому («...О Богдане, / Нерозумний сину! Подивись тепер на матір, / На **свою Вкраїну**...» [с. 125]), керівникові національно-визвольної боротьби українського народу проти польської влади у Правобережній Україні Семену Палієві («Для чого я на світ родився, / **Свою Україну** любив?» [с. 294]), комонному війську, що було при гетьманові («Мина літо, мина й друге / А на третє – линуть / Преславнії компанійці / В **свою Україну**» [с. 281]), борцям за волю України («За святую правду-волю / Розбійник не встане, / Не розкує закований / У ваші кайдани / Народ темний; не заріже / Лукавого сина; / Не розіб'є живе серце / За **свою Вкраїну!**» [с. 204]), членам Кирило-Мефодіївського братства («... **Свою Україну** любіть, / Любіть її ... во врем'я люте, / В останню, тяжкую минуту / За неї Господа моліть!» [с. 245]). Остання структура поповнила афористичну сферу української мови, вона є своєрідним національним імперативом, удалим оречевленням української національної ідеї. Атрибутив *наша* може семантично корелювати з локативною прийменниково-відмінковою формою В + Nloc (в нас): «Такого ще не творилось / **В нас на Україні**...» (с. 422); «Се в первий раз такий указ / Прийшов з Московщини до нас, / Бо **на Вкраїні в нас**, бувало, / І козаки охочі

йшли...» (с. 419); «...зоре моя, / Мій друже єдиний! / Що вони, поганці, діють / **В нас на Україні!**...» (с. 249).

Сполуки *моя Україна, наша Україна, своя Україна* входять до опозиції «свій / чужий», яка наскрізно пронизує Шевченкові вірші. Специфіку цього протиставлення визначає те, що другий його компонент – *чужа Україна* – актуалізується контекстуально-ситуативними параметрами, причому зазвичай імпліцитно, пор.: «Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі / **Із нашої України!** Чи там раду радять, як на Турка стати? – Не чуємо на чужині» (с. 120); «[Сини мої! орли мої!] **Летіть в Україну**, – / Хоч і лихо зустрінеться, Так не на чужині» (с. 62); «Та, мабуть, весело й не буде, / **І на Украйні** добрі люди, – / Отже, такі й на чужині!» (с. 262); «...Несли, несли з чужого поля – / **І в Україну** принесли / Великих слів велику силу, / Та й більш нічого» (с. 199); «Бо немає в мене роду / **На всій Україні**, / Та все-таки не ті люди, / **Що на цій чужині!** » (с. 396) і «А серце плаче, як згадаю / Хоч невеселії случаї / І невеселії ті дні, / Що пронеслися надо мною / **В моїй Україні** колись...» (с. 360); «Прибуде година, коли не загину – / Між вами, панами, недоля моя, – / Полину, побачу **свою Україну**...» (с. 57). Цю опозицію в «Кобзарі» найвиразніше ілюструє такий приклад: «Малого сліду не покину / **На нашій славній Україні, / На нашій – Не своїй землі**» (с. 235). Він розширив розряд крилатих висловлювань із глибинним національним змістом. В ідентифікаційному процесі «свій / чужий» найважливіше місце відведено авторові тексту, його самосвідомості, яка, справедливо наголошують дослідники, є дієвим феноменом свідомості, що «полягає у здатності індивіда як суб'єкта виокремлювати власне «Я», відділяти його від «не-Я» й протиставляти його (дистанціюючи від) «Вони»» [3, с. 120].

Опозиція «свій / чужий», яку майстерно обіграє Тарас Шевченко і яка є одним із його улюблених художніх прийомів, актуалізована такими конкретними репрезентантами, як «Україна українська / Україна імперська», «воля / неволя», «рідна земля / чужина», «народне / вороже». Ампліфікуючись, вони стають основою авторських пошуків національної ідентичності, етнічної й політичної консолідації, шляхів українського державотворення.

Займенниковий прикметник *той*, заповнюючи присубстантивну позицію, конкретизує якесь із можливих диференційованих значень оніма *Україна* різними темпоральними характеристиками: «Заросли шляхи тернами / **На тую Вкраїну**, – / Мабуть, я її навіки, / Навіки покинув!» (с. 386); «[А я буду красуватись / В синьому жупані / На конику вороному / Перед козаками] / **Найду собі чорнобривку / В степу – при долині – / Високою могилоньку / на тій Україні**» (с. 381). Зокрема, він може вказувати на час, який передував іншому часові, і входити до складу ще однієї типової для Шевченкової поезії опозиції – «минуле / сучасне», а якщо точніше – «колишня Україна / сучасна Україна»: «[Було колись – в Україні / Лихо танцювало, / Журба в шинку мед-горілку / Поставцем кружала.] / Було колись добре жити / **На тій Україні!**... / [А згадаймо! Може, серце / Хоч трохи спочине]» (с. 44–45). У розгляданому контексті, узятому з історичної

поєми «Іван Підкова» (1839 рік, С.-Петербург), ідеться про Україну другої половини XVI ст., коли козаки зі своїм ватажком Іваном Підковою ходили походами в Туреччину, Молдову і тим завдавали клопоту польському урядові, про той час, коли в Україні «ревіли гармати», а «запорожці вміли панувати» й добувати «і славу, і волю» (с. 44).

Аналізований прикметник з-поміж інших атрибутивних поширювачів вирізняється тим, що може мати нестягнену форму, яка зближує вірші Тараса Шевченка з народною творчістю, стилізує їх під народнопоетичну мову: «*Дай мені хоч глянуть / На народ отой убогий, / На тую Вкраїну...*» (с. 386).

Атрибутивний поширювач той може реалізувати дейктично-інтенсифікувальну семантику. У такому разі він функційно наближається до вказівної частки, тобто переживає початкову стадію процесу партикуляції: «*...Сини мої, сини мої! / На ту Україну / Подивіться!*» (с. 100).

У мовній практиці Тараса Шевченка зафіксоване характерне для сучасного синтаксису української мови явище, коли займенниковий прикметник той уживається в головній частині складнопідрядного займенниково-співвідносного речення і вказує на ознаку, яка розкривається в підрядній частині за наявності в ній співвідносного слова: «*На тій Україні, / На тай самій, що з тобою Ляха задавила, – / Байстрики Катерини сараною сіли*» (с. 183).

Уже згадуваний займенниковий прикметник весь конкретизує реалізоване онімом *Україна* значення 'цілий, неподілений, узятий повністю простір або об'єкт': «*...А сю ніч уп'ється; пекельнеє свято / По всій Україні сю ніч зареве...*» (с. 83); «*І стогне він [голод. – М. С.], стогне по всій Україні...*» (с. 253); «*Задзвонили в усі дзвони повсій Україні...*» (с. 83); «*...В тебе одной / Я всю Україну поцелую!*» (с. 528); «*...Я всю Україну обожаю*» (с. 525); «*...Люблю тебе, в тебе одной / Я всю Україну обожаю*» (с. 525). Найрегулярнішими для атрибутивного компонента весь є вживання у складі синтаксеми ПО + Nloc (на Україні) зі значенням «місце дії». Пронімінативний компонент весь як конститuent локативної синтаксеми може семантично корелювати з адвербіальним поширювачем *скрізь*: «*І не в однім отім селі, / А скрізь на славній Україні / Людей у ярма запрягли / Пани лукаві...*» (с. 334).

Інше інформативне наповнення має синтаксична конструкція НА + PronAdj + Nacc(на всю Україну), яку програмують неоднорідні стосовно плану змісту дієслова-предикати. Вона репрезентує значення способу дії, ускладнене локативним відтінком. Роль семантичного маркера перебирає на себе атрибутивний поширювач, саме він «створює значення інтенсивності, ступеня дії, а просторовий відтінок відходить на задній план» [2, с. 72]: «*Між горами старий Дніпро, / Неначе в молоці дитина, / Красується, любується / НавсюУкраїну...*» (с. 334); «*Світить білолиций на всю Україну...*» (с. 81). Сполучаючись із перехідними або неперехідними вербативами-предикатами руху, акузативна форма іменника *Україна*

разом із займенниковим прикметником *весь* передає значення міри простору, тобто «іменник у знахідному прямого об'єкта виражає предметно-просторове поняття» [2, с. 45], кількісної характеристики якому надає той же таки атрибутивний поширювач: *«З'їздили ми Польщу / І всю Україну, / А не бачили такої, / Як ся Катерина!»* (с. 396).

Поодинокими випадками представлене функціонування оніма *Україна* в ролі неузгодженого означення. У такому разі він актуалізує локативну й нелокативну семантику, тобто репрезентує широкий спектр диференційованих значень: 'політично незалежне утворення', 'політично залежне утворення', 'рідна культура, звичаї', 'український народ' і т. ін. Роль головного компонента в аналізованих конструкціях виконують іменники *Бог, воля, ворог, звук, гвалт, домовина, образ, слава, степ, судьба* (доля): *«О милий Боже України! / Не дай пропасти на чужині / В неволі вольним козакам!»* (с. 122); *«Чи я знала, що сповита, / Що тая цариця – Лютий ворог України, Голодна вовчиця?»* (с. 176); *«...и только звуки Украины / Его тревожат иногда...»* (с. 509); *«...На гвалт України орли налетіли»* (с. 75); *«... Не заріже батько сина, / Своєї дитини, / За честь, славу, за братерство, / За волю Вкраїни»* (с. 148); *«Стоїть в селі Суботові / На горі й високій / Домовина Україна – / Широка, глибока...»* (с. 183); *«...И ты, Украйны образ несравненный, / Люблю тебя...»* (с. 525); *«Прокинеться доля; козак заспіва: / „Ні Жида, ні Ляха!“, а в степах Украйни / – Дай то, Боже милий – блисне булава!»* (с. 83); *«От де, люди, наша слава, / Слава України!»* (с. 52); *«...І оживе добра слава, / Слава України...»* (с. 202). Сам же атрибутивно детермінований іменник *Україна* може мати при собі інші художні означення, що надає текстові особливої орнаментальності: *«Мы часть её, земли той милой, / Где наши деды родились, / Где их высокие могилы / В степях так гордо поднялись / И наши очи приковали / Своею мрачною красой, / И без речей нам рассказали / Судьбу Украины родной»* (с. 529).

У досліджуваному матеріалі зафіксовано конструкцію, у якій роль неузгодженого означення виконує іменник *Україна* в родовому відмінку з прийменником *НА* та займенником-інтенсифікатором *вся*: *«Придбав Максим собі сина / На всю Україну»* (с. 96). Помічено й те, що онімові *Україна* образну якісну характеристику ('бідолаха, сердешна') надає також прикладка як структурно-семантичний різновид означення: *«Послав / З табун я коней до обозу / Гармату, гаківниць два вози / Пшона, пшениці, що придбав, / Я всю мізерію оддав / Моїй Україні-небозі...»* (с. 410).

У поезіях Тараса Шевченка онім *Україна* використано також як вокативну формулу з властивою їй емоційно-експресивною забарвленістю і структурною розмаїтістю (14 уживань), причому перевагу віддано непоширеним звертанням (8 уживань): *«Погибнеш, загинеш, Україно! / Не стане знаку на землі!»* (с. 468). Що ж до поширених вокативних синтаксем, то їхній компонентний склад постав на базі опорного іменника *Україна* й одного або кількох означень, виражених присвійними займенниковими прикметниками та / або ад'єктивами з інваріантним значенням 'загальна

позитивна оцінка': *«Україна милая моя! / Моя Украина родная! / Ее широкие поля, / Ее высокие курганы, / Святая прадедов земля! / Люблю тебя, моя Україна: / Твои зеленые дубровы, / Твои шелковые луга, / Днепра крутые берега, / Люблю я вас любовью новой, / Любовью крепкою...»* (с. 525). Для мовної практики автора «Кобзаря» регулярним є те, що вокативну синтаксему супроводжує інший атрибутивний компонент, найчастіше відокремлена прикладка у вигляді одиничної лексеми або субстантивного звороту. Паралельними складними назвами опорного компонента *Україна* є *безталанна вдова, бездітна вдовиця, удова-небога, моя неня, любий край, край тихий, край милий, серце моє: «... Вкраїно, / Мій любий краюнеповинний! / За що тебе Господь кара, / Карає тяжко?...»* (с. 468), *«Краютихий, краю милий, / Моя Україно! За що тебе сплюндровано, / За що, мамо, гинеш?»* (с. 125).

Діапазон можливих ускладнювачів вокативної формули розширює постпозитивне відокремлене означення у вигляді дієприкметникового звороту: *«Обізвався Тарас Трясило / Гіркими сльозами: / [Волю рятувати] / «Бідна моя Україно, / [Обізвався, орел сизий,] Стоптана Ляхами!»* (с. 40). Цей атрибутивний компонент надає нової якісної характеристики власній назві *Україна* й водночас уточнює каузальним відтінком семантику 'який викликає співчуття'.

Спостережено ще й такий факт: вокативна синтаксема *моя Україно* може підпорядковуватися іншим іменникам, зберігаючи свою семантико-синтаксичну автономність, тобто виконувати роль відокремленої прикладки з конкретним змістовим наповненням: *«Привітай же, моя ненько, / Моя Україно, / Моїх діток нерозумних, / Як свою дитину!»* (с. 56).

Прикладка, як і узгоджене та неузгоджене художнє означення, належить до яскравих зображувальних оцінних засобів. У безпосередньому використанні її в «Кобзарі» можна визначити дві лінії. Перша лінія – апозиція є своєрідною інтродукцією до описуваних подій, закладений у ній зміст розкриває постконтекст: *«А ти, моя Україно, / Безталанна вдово, / Я до тебе літатиму / З хмари на розмову, / На розмову тихосумну, / На раду з тобою; / Опівночі падатиму / З чистою росю. / [Порадимось посумуєм, / Поки сонце встане, / Поки твої малі діти / На ворога стануть!»* (с. 136)]. Друга лінія – прикладка в тексті набуває висновувального характеру, вона узагальнює, підсумовує все те, про що йшлося в передконтексті, надає йому належної логічно-якісної оцінки: *«...А між ними і землячки / Де-де проглядають; / По-московській так і чешуть, / Сміються та лають / Батьків своїх, що змалечку / Цвенькати не вчили / По-німецькій, а то тепер / І кисни в чорнилі... / П'явки! п'явки! Може, батько / Останню корову / Жидам продав, поки вивчив / Московської мови!.. Україно, Україно! / Оце твої діти, / Твої квіти молодії – / Чорнилом політі, / Московською блекотою, / В німецьких петлицях / Замучені. Плач, Вкраїно, / Бездітна вдовице!»* (с. 143).

Привертає увагу й те, що поряд зі структурованими за участю оніма *Україна* звертаннями в поезіях Тараса Шевченка вживаються вокативні речення, які містяться на початку висловлення, наділені більшою самостійністю й виконують важливе комунікативне завдання – фокусують увагу на тому, про що йтиметься далі: «*Україно, Україно! / Серце моє, [Ненько моя], ненько! / Як згадаю твою долю [тебе, краю,] / Заплаче [зав'яне] серденько...*» (с. 40).

У розглядуваному поетичному дискурсі прикладка як особливий різновид атрибутивних поширювачів зближується з узгодженими та неузгодженими означеннями і тим, що послідовно експлікує опозицію «*мій (наш, свій) / чужий*», виконує важливі текстотвірні функції, мотивовані інтралінгвальними й соціокультурними чинниками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у поетичному дискурсі Тараса Шевченка онім *Україна* належить до семантично найвагоміших складників. Синтагматичний малюнок його, представлений активною й пасивною валентністю, несе цінну інформацію про минуле, сучасне України, чітко віддзеркалює на широкому аксіологічному тлі рецепційну і творчу авторську позицію.

Список використаної літератури

1. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – 220 с.
2. Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1971. – 120 с.
3. Нельга О. Самосвідомість особистості і її етнічний зміст / О. Нельга // Філософська і соціальна думка. – 1993. – № 7–8. – С. 111–129.
4. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – 296 с.
5. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Рідна мова / І. Огієнко / упоряд., авт. передм. та комент. М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с. (Бібліотечна серія фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Сер. 2 : «Зарубіжні першодруки». Т. 8).
6. Одарченко П. Словосполучення «на Україні» / П. Одарченко // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 5–6. – С. 49–52.
7. Ходова К. И. Падежи с предлогами в старославянском языке / К. И. Ходова. – М. : Наука, 1971. – 192 с.
8. Шевченко Т. Кобзар / Тарас Шевченко. – Х. : Школа, 2014. – 576 с.
9. Шевченко Т. Г. Повести / Т. Г. Шевченко. – Дніпропетровськ : Січ, 2003. – 690 с.

Степаненко Николай. Синтагматика онима Украина в поэтическом дискурсе Тараса Шевченко. Стаття посвящена исследованию синтагматического потенциала онима Украина в художественном контексте Тараса Шевченко на фоне его семантико-синтаксических отношений и формально-грамматических связей. Охарактеризованы, в частности, сочетаемостные возможности имени существительного Украина на уровне валентных рамок «субъект + предикат», «предикат + локативный распространитель», «предикат + объектный распространитель», «атрибутив + субъект», «атрибутив + локативный распространитель», «атрибутив + объектный распространитель», лексико-семантический диапазон детерминируемого и детерминирующего компонентов,

определены стилистические свойства атрибутивных модификаторов, ядро которых составляют посессивные и указательные местоименные прилагательные, с социолингвистических позиций проанализировано текстовое противопоставление «свой/чужой», являющееся основой авторских поисков национальной идентичности, этнической и политической консолидации украинцев.

Ключевые слова: оним Украина, локативный распространитель, объектный распространитель, дифференцированное значение, глагол-предикат, вокативная синтаксема, поэтический дискурс Тараса Шевченко.

Stepanenko Mykola. Syntagmatics of Onim (Proper Name) Ukraine in Poetic Discourse of Taras Shevchenko. The article investigates the potential syntagmatic onim Ukraine in the artistic context of Taras Shevchenko on the background of its semantic and syntactic relationships and formal grammatical relations. The possibility of a noun combinability *Ukraine* at the level of the valence framework «subject + predicate», «predicate + locative distributor», «predicate + object distributor», «attribute + subject», «attribute + locative distributor», «attribute + object distributor» was characterized, in particular, lexical and semantic range of the determining and determinate components, stylistic properties of attribute modifiers were defined, in particular, the core of which are possessive adjectives and demonstrative pronouns, with sociolinguistic positions were analyzed with consideration of text opposition of «my / their», which is the basis of author's searches of national identity, ethnic and political consolidation of Ukrainians.

Keywords: onim Ukraine, locative distributor, the distributor object, differentiated value, the verb-predicate vocative syntax poetic discourse of Taras Shevchenko.

Стаття надійшла до редколегії 30.12.2014